

ojkača \ojkanje blamaža \ blamiranje

Povodom teksta Nenada Grujičića *Velika blamaža Marije Kleut* (Polja, br. 352)

marija kleut

Tekst Nenada Grujičića *Velika blamaža Marije Kleut* mogao bi se tematski podeliti na tri celine. Prvi, obimom najpretežniji a stilski vrlo obeležen, odnosi se — kao što se naslovom jasno sugerira — na ličnost Marije Kleut, tj. na mene. Tu je reč: a) o onom delu mojih publikovanih radova (seminarskih ili naučnih, zavisno od procene) koji su N. Grujičiću bili poznati (reklo bi se, po čuvenju); b) o mom pretpostavljenom društvenom položaju, koji je — po oceni N. Grujičića — manje isturen od njegovog sopstvenog, a jednak Suslovjem; c) o nekim autobiografskim podacima: ime, pol, starosti, zavičaj, školovanje, profesionalna orijentacija u prošlosti i sadašnje zanimanje, ime i fizički nedostaci; d) o nekim karakteristikama sasvim privatne prirode (kulinarске sposobnosti) te E) o psihičkim stanjima u koja, sve po mišljenju N. Grujičića, zapadam u vezi sa njegovom knjigom *Ojkača*, ali i šire. Sve to predstavljeno je u uvredljivom tonu, s ciljem da se omalovaži ličnost, proizvoljno, uz nepristojno oslovljavanje i arogantne savete, te najvećim delom podleže u svim civilizovanim pravnim državama onom članu kričnog zakona koji govori o uvredi ličnosti.

Komentaristi taj deo teksta N. Grujičića nema smisla iz više razloga. Najpre, tekstovi ove vrste slika su i prilično više adresanta no adresata. Biografski metod kao takav smatra se poprilično prevaziđenim u izučavanju književnih pojava, a u kritici kritike jedva da je upotrebljavaju. Najveći deo podataka koje o svom recenzentu iznosi N. Grujičić (čak i kada bi sve bilo tačno, a nije) jednostavno nemaju veze sa sposobnošću da se proceni knjiga niti sa argumentima koji se u proceni koriste. Tako je, recimo, marljiv trud N. Grujičića u prikupljanju podataka o recenzentu urođio podatkom da pijem tonik i votku, ali s obzrom da je istraživanje nedosledno sprovedeno izostavljen je podatak da pazim u čijem društvu pijem, te da, zapravo, skoro i ne pijem. Na prikazivanje knjiga ili na njihovo objavljinje čovek se može odlučiti i u sedmoj deceniji, pa da mu nikto ne to spočitne itd.

Pitanje je, u stvari, samo funkcije i ostvarene funkcionalnosti ovakvog načina pisanja. Po svemu sudeći, napadom na ličnost, kao i pozivima profesorima i studentima da se blamiraju pridruže, po svaku cenu i bez velike izbjegljivosti u odnosu na sredstva, želi se postići samo jedno: zamagliti problem i dokazati sopstvenu veličinu. Međutim, napadi na ličnosti a ne na dela videni su u tako dalekoj prošlosti, te se u sadašnjosti ne smatraju relevantnim kritičarskim pristupom.

Drugi, manji deo teksta N. Grujičića odnosi se na zamerke postupku oko određivanja recenzenta knjige *Ojkača*, koje sam iznela u svom tekstu *O knjizi »Ojkača«, o starini bećarca i o recenziranju* (Polja, br. 351). Ključno mesto u tome je da N. Grujičić sam postavlja i smenjuje, pa zatim opet postavlja recenzente svoje knjige i čini sa njihovim imenom što mu drago, valjda zato što ga smatra lepuškastim ili pogodnim za blamiranje. U svom odgovoru na ovaj deo moje kritike N. Grujičić je izvršio zamenu teze, svodeći svu na moju uvrednenost i na izdavačevu potrebu da knjigu reklamira, a prelazeći preko sopstvenih postupaka. I dalje

smatram da je postupljeno na nezakonit i nedozvoljen način, te da stvar ne spasava, no pogoršava, činjenica što tako postupa direktor jedne kulturne institucije.

U trećem delu teksta N. Grujičić govorio o svojoj knjizi i mojoj kritici te knjige. Ako se iz njegovog teksta izostave sve uvrede i ostalo što je u funkciji blamiranja ličnosti, što nije lako jer, je razasuto posvuda i začinjeno pričom o sopstvenoj ličnosti, naša se razmimoilaženja povodom *Ojkače* mogu svesti na sledeće. (Pregleđnosti radi, držaću se Grujičevog redosleda).

N. Grujičić, najpre utvrđuje da sam u svojoj neobjavljenoj recenziji (onoj koja je poslata izdavaču, koja se bez moje dozvole ne može stampati, pa je, dakle, nema smisla ni komentarisati, a izlišno je da postavim pitanje odakle ona postade Grujičeve vlasništvo) umesto Crnjanski napisala Piščević. Previd sam stvarno napravila, ali ne zbog toga što me je ojkača ili *Ojkača "gropipala"* no stoga što je u verziji rukopisa koja je meni data na recenziranje bilo reči o Crnjanskom i o stihu »Oj Arade...«. Trebalо je da napišem da poetička rekonstrukcija prošlosti ne može biti upotrebljena kao dokaz za genezu oblika i da bi o tome koje su pesme pevali graničari bolji dokaz bio Piščević no Crnjanski. Tako je nastao moj lapsus. Treba li sada da uzmememo moju neobjavljenu recenziju i verziju Grujičevog rukopisa koja je meni data na recenziranje, a koja nije i objavljena da bismo konstatovali kakve je greške sve Grujičić činio i da li je nešto eventualno i prihvatio od sugestija? Bar da ispravi »manuelne greške«, kako sam kaže? Prilika je, u svakom slučaju, da se kaže da će od male pomoći u rešavanju geneze oblika biti Kočić i Andrić — njihovo je pesničko pravo da u strukturu svoga dela uključuju usmenoknjiževne oblike, ali se oni ne mogu koristiti kao izvori za proučavanje usmene književnosti.

Ako zatim preskočimo bibliografska uputstva N. Grujičića o tome koje prikaze *Ojkače* treba pročitati (uzgred rečeno, pročitala sam ih ali mi ni dosad *Književne novine*, *Nin*, *Glas* i *Dnevnik* nisu služili za obaveštavanje o usmenoj književnosti) i odupremo se iskušenju da se pohvalimo gde su objavljeni prikazi moje knjige o Ivanu Šenjaninu (ona je druga, a ne prva), stižemo do jezgra neslaganja, do *Erlangenskog rukopisa*, starine, geneze i odnosa ojkača i bećarca. Kritikovala sam što N. Grujičić za iste oblike tvrdi da su i bećarci i ojkača, što ih istreže iz celine većih pesama i rediguje na naučno neprihvatljiv način. Taj deo moga teksta N. Grujičić interpretirao je sasvim proizvoljno; nisam tvrdila da sam to sama pronašla, jasno se iz teksta vidi da se pozivam na njegov predgovor i napomene uz *Ojkaču*, a zatim je izneo dva argumenta u potvrdu svoga postupka: tako je isto, po njegovom mišljenju, postupio M. Leskovac sa dvema starijim zbirkama, a pomenuta četiri distiha i sam je čuo da se pevaju u Bosanskoj krajini.

Tu se opet ne slazemo. M. Leskovac nije postupio na isti način. Knjiga *Bećarac* publikovana je 1958. godine, a njen se autor temom docnije nije bio. Za protekte tri decenije ponešto se u narodnoj književnosti desilo, izmedu ostalog i u izgradivanju mirla o pripremi usmenoknjiževnih tekstova za štampu, pa isti način više nije isti, niti se pionirski

poduhvat može prorediti sa kopijom, koja je po mom mišljenju neuspeh. M. Leskovac je genezu bećarca pratio na izvorima zbirki nastalih na teritoriji na kojoj bećarac postoji i danas (Banat, Bačka) — N. Grujičić genezu ojkače na osnovu tekstova za koje se ne zna gde su nastali. M. Leskovac tačno navodi (ne redigujući tekst) stihove u zapisu S. Boškovića i njihove varijante koje postoje u savremenim zapisima — N. Grujičić stihove rediguje, to u knjizi ne kaže, no u odgovoru na moj prikaz kaže da su to »nijanse«, te da je i sam čuo te pesme u Bosanskoj krajini. M. Leskovac u svojoj napomeni kaže: »Cela rukopisna zbirka, na osnovu koje je ta antologija i mogla biti sastavljena, nalazi se danas u Biblioteci Matice srpske«, dostupna je, dakle, javnosti — N. Grujičiću treba verovati na reč, pa ostaje da se vidi da li će budući istraživači ove vrste narodnog pesništva tako postupiti. Ako se stihovi bliski onima u *Erlangenskom rukopisu* stvarno i danas tradiraju u Bosanskoj krajini, to je zanimljiv mali podatak o tvrdokornosti formalnih stihova, a nikako dokaz za starinu ojkače (ni bećarca). U savremenoj folkloristici vode se čitave rasprave o tome kako da se tekst, kontekst i tekstura usmenoknjiževnih oblika zabeleže i prezentiraju što je moguće autentičnije, mišljenja se razilaze, ali se u jednom svi slažu: **tekst se ne sme redigovati**. Čak ni oni koji to oprštaju Vuku Karadžiću, ne preporučuju isti postupak njegovim sledbenicima. M. Leskovac genezu bećarca dovodi u vezu sa šalajkom i dikicom, oblicima koji su i stekstualno i kontekstualno mnogo bliži bećarcu no što je ojkača pesmama u *Erlangenskom rukopisu*, u kojih je narativna struktura razvijena na način koji je primerenij lirsko-epskim pesmama. U *Banatskim i Bačvanskim pesmama* ima poveć broj oblika u kojima su redukcija narativne osnove i potenciranje stih rimom dosledno izvršeni — u *Erlangenskom rukopisu* toga nema. Razlika između knjiga i predgovora M. Leskovca i N. Grujičića ima i drugih, ovde su navedene one koje se tiču priređivanja pesama i naćina dokazivanja geneze oblika.

Slično je i sa Muškatirovićevom poslovicom. Da bi ona bila smatrana bećarcem bilo bi potrebno dokazati da se pevala na teritoriji na kojoj se peva bećarac. Ako bi se moglo tako kao što postupa N. Grujičić, bećaraca bi se našlo i više u rukopisnim zbirkama srpskog gradanskog pesništva, koji su u deševi i stariji od Muškatirovićevih knjiga, ali je teško verovati da bi takav nalaz nekom imponovao.

Problem geneze i odnosa ojkače i bećarca te svih drugih pevanja distihova, koji se obeležavaju različitim narodnim nazivima, nije u našoj nauci mnogo razmatran. Na osnovu onoga što su o ovome dosad napisali M. Leskovac, V. Žganec i M. Bošković-Stulli mogu se nazreti neke nedoumice koje će se javiti u budućim istraživanjima i koje je i N. Grujičić pokusao da reši. Jedna od njih će biti definisanje usmenoknjiževnog oblika o kome je reč. Opsteprihvaćenog termina za pevane dvostihovane pesme u nas nemu, u upotrebi su različiti narodni nazivi, između ostalog *Bećarac i ojkača*. Čini se da ih treba zadržati kada se govori o usmenoknjiževnoj tradiciji jednog regiona, onog u kome se dati izraz upotrebljavanja. U tom smislu ne treba mešati ojkaču i bećarac, ali treba pratiti njihova preplitanja i prožimanja. Najpogodnije bi izgleda bilo definisati ove oblike sa staničništa konteksta (prilike u kojima se izvode), teksta i teksture (način izvođenja, melodija i dr.). Oni koji budu pisali o ovim pitanjima moraju da se služe poузданим zapisima i dobro atribuiranim zbirkama i da jasno odredje u kojim ga okvirima razmatraju: kao fenomen jedne folklorne regije, kao sinkretički oblik ili kao tekst. U ovom smislu knjiga *Ojkača* neće biti od mnogo pomoći jer nije dobro atribuirana, a predgovor je pun nedoslednosti. Esejističkim pristupom — bilo da je on »posve esejički ili »malo esejički« — pitanja geneze i starine neće moći da se rešavaju, pogotovo ako se pod esejičkim i unutrašnjim pristupom podrazumeva proizvoljno pišanje o sopstvenim impresijama. Esejistički pristupi V. Pope, R. Konstantinović i M. Pavlovića, koji su dali izvanredne rezultate, nastali su na drugačijoj poetici eseja i bavili se drugim pitanjima.

Ovo bi bilo moje mišljenje o knjizi N. Grujičića. Njegov čitalac primetiće, nadam se, da sam pažljivo izbegavala reči *dijalog i polemika* i oslovljavanje svoga oponenta. Učinila sam to stoga što smatram da osnovnih prepostavki za dijalog u Grujičićevom tekstu *Velika blamaža Marije Kleut* nema. U njemu piše: »... uletela je u vruću polemiku vrlo neuko, otvorenon garda, naivno«. Iako mi je prilično strano poređenje polemike i boksa — izuzev ako im tertium comparationis nije: plemenita veština — priznajem da otvoreni gard smatram uobičajenim u svim prilikama u kojima se ne očekuju niski udarci. Naivnost očitovanu učesćem u poslovima gde se niski udarci dele neštimice neću ponoviti.